

Юридичні науки

УДК 32. 324

Вальчук Юлія Василівна

*студент кафедри міжнародних відносин і туризму
Хмельницького національного університету*

Вальчук Юлія Васильевна

*студент кафедры международных отношений и туризма
Хмельницкого национального университета*

Valchuk Julia

*Student of the Department of International Relations and Tourism
Khmelnitsky National University*

Науковий керівник:

Королевська Анна Володимирівна

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та туризму
Хмельницький національний університет*

**КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ: СТАН І
ТЕНДЕНЦІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

**КОРРУПЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ:
СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ КОРРУПЦИИ В УКРАИНЕ
CORRUPTION AS A SOCIO-POLITICAL PHENOMENON: THE
STATE AND TRENDS OF CORRUPTION IN UKRAINE**

Анотація. У даній статті розглянуто питання соціально-політичного явища корупції, його соціальна природа та витоки. Піднято проблеми антикорупційної системи та запропоновано шляхи покращення їх вирішення, розкрито природу і витоки корупції як поширеного соціального явища; визначено основні причини корупції в Україні та розглянуто методи

обмеження її масштабів; сформовано пропозиції щодо удосконалення антикорупційної політики держави; досліджено наукові та політичні підходи до процесу формування в Україні ефективної антикорупційної стратегії. Також у статті розкрито основні причини негативного явища та підходи боротьби з ним, а також проведено моніторинг оцінки рівня довіри до антикорупційних інститутів. Відповідно до даних останніх досліджень толерантність громадян України до корупції зменшується і кожен третій готовий приєднатись до протидії корупції. Стаття присвячена дослідженню соціальних причин корупції, проблема антикорупційної системи в Україні та методам вдосконалення зазначеної системи.

Ключові слова: корупція, соціально-політичне явище, боротьба, політика, Україна.

Аннотація. В данной статье рассмотрены вопросы социально-политического явления коррупции, его социальная природа и истоки. Подняты проблемы антикоррупционной системы и предложены пути улучшения их решения, раскрыта природа и истоки коррупции как распространенного социального явления; определены основные причины коррупции в Украине и рассмотрены методы ограничения ее масштабов; сформулированы предложения по совершенствованию антикоррупционной политики государства; исследованы научные и политические подходы к процессу формирования в Украине эффективной антикоррупционной стратегии. Также в статье раскрыты основные причины негативного явления и подходы борьбы с ним, а также проведен мониторинг оценки уровня доверия к антикоррупционным институтам. Статья посвящена исследованию социальных причин коррупции, проблемам антикоррупционной системы в Украине и методам совершенствования указанной системы.

Ключевые слова: коррупция, социально-политическое явление, борьба, политика, Украина.

Summary. This article addresses the socio-political phenomenon of corruption, its social nature and origins. The problems of the anti-corruption system were raised and ways to improve their solution were proposed, the nature and origins of corruption as a widespread social phenomenon were revealed; identified the main causes of corruption in Ukraine and considered methods of limiting its scale; proposals for improving the anti-corruption policy of the state were formed; scientific and political approaches to the process of forming an effective anti-corruption strategy in Ukraine are investigated. The article also describes the main causes of the negative phenomenon and approaches to combat it, as well as monitors the assessment of the level of trust in anti-corruption institutions. The article is devoted to the study of the social causes of corruption, the problems of the anti-corruption system in Ukraine and methods for improving this system.

Key words: corruption, socio-political phenomenon, struggle, politics, Ukraine.

Постановка проблеми. Корупція є широко поширеною проблемою в Україні. У 2018 році в Індексі сприйняття корупції міжнародної організації Трансперенсі Інтернешнл Україна зайняла 120-те місце зі 180 країн, що досліджувалися (прогрес 10 місць за рік). У 2012 році міжнародна аудиторська компанія Ernst & Young ставила Україну в трійку найбільш корумпованих країн світу разом з Колумбією та Бразилією. Загалом це полягає в тому, що боротьба з корупцією залишається однією з найбільш гострих і складних проблем на шляху становлення України як незалежної демократичної, правової і соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням боротьби та запобігання корупції присвячено багато наукових розробок, зокрема: роботи Є. Невмержицького, О. Хмари, Р. Калюжного, М. Мельника, В. Настюка, В. Гвоздецького, М. Руденка, Є. Скулиша, В. Козака та ін.. Однак, раціональним залишається розробка механізмів запобігання корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Незважаючи на те, що на сьогодні існує низка наукових праць і публікацій, написаних вказаними вище та іншими авторами, тема корупції вивчається здебільшого в контексті здійснення загальнотеоретичного аналізу. Результати досліджень різних практичних аспектів корупції нині певною мірою не відповідають сучасним реаліям у зв'язку з прийняттям в Україні нового антикорупційного законодавства.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення корупції як соціально-політичного явища, формування системного уявлення про нього і на цій основі визначення його причини.

Виклад основного матеріалу. Корупція — негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення. Як і будь-яке суспільне явище, корупція в певних суспільних відносинах пронизує все суспільство, а в інших існувати не може. Корупція - це боротьба за зміну суспільних відносин [1].

Корупцію класифікують за такими критеріями: за типами взаємодіючих суб'єктів (громадяни і дрібні службовці, фірми і чиновники, нація і політичне керівництво); за типом вигоди (отримання прибутку або зменшення витрат); за спрямованістю (внутрішня і зовнішня); за способом взаємодії суб'єктів, ступенем централізації, передбачуваністю тощо. Історично корупція також розрізнялася за тим, чи відбувалося

отримання неправомірних переваг за здійснення законних дій («хабарництво») або незаконних дій («лихварство»).

Корупційна схема — усталені або постійно діючі корупційні механізми, способи здобування та канали передачі грошей за колективної кримінальної діяльності. Корупційні схеми існують та діють у рамках офіційних легальних організацій як латентні (приховані) зв'язки-відносини між їх суб'єктами або учасниками, які використовують своє посадове або службове становище. Наприклад, хабарі та «відкати» (англ. Bribes and Kickbacks), системи «відмивання грошей» — є типовими історичними прикладами корупційних схем [2].

Корупція — це соціальне явище, яке бере початок у далекому минулому. Від античної доби й до сьогоднішніх днів значною проблемою політики в Європі є проблема контролю за особами та групами осіб, які ставлять власні інтереси вище за інтереси держави і суспільства в цілому. З появою такої соціальної групи, як чиновництво, корупція набула масштабного розмаху. Її міра та відвертість визначалися повнотою надання чиновництву влади над населенням та рівнем загального культурно-цивілізаційного розвитку самого суспільства.

Соціальна природа цього негативного явища з'являється практично одночасно з виникненням держави і полягає в наступному: державний апарат у процесі свого розвитку поступово стає особливою сукупністю людей, відокремлених від інших внаслідок специфічності їх соціального стану, що виражається у наділенні його представників владними повноваженнями публічного характеру. Звідси у них виникають особливі інтереси, що відрізняються за своїм змістом і спрямованістю від інтересів всіх інших членів суспільства. Такий стан викликає певною мірою "корозію" політичних інститутів і владних структур держапарату, що і породжує у певній категорії службовців солідарність у досягненні групової або особистої винагороди. Масштаби і характер корупції, знаходяться у

прямій залежності від ролі і значення, яке надається державному апарату в соціальному управлінні суспільством. Наприклад, такі діяння були широко розповсюджені у часи Римської імперії, коли існував численний чиновницький апарат, який мав значний вплив у суспільстві.

Достатнього теоретичного осмислення проблеми корупції не було аж до другої половини ХХ ст. Але пізніше, через поширення масштабів втручання держави в економіку й інші сфери життя суспільства відбувається зростання чисельності держапарату і, як наслідок, збільшується його бюрократичний прошарок, який прагне діяти безконтрольно і стає живильним середовищем для розвитку корупції.

Процеси глобалізації та інформатизації зумовили збільшення масштабу корупції. В умовах глобалізації корупція подолати державні кордони і стала явищем міжнародним. Ставки зросли, і незаконні махінації почали втручатись у інтереси і добробут не однієї людини чи країни, а багатьох країн. Становлення і розвиток процесів та інститутів, супутніх інформаційному суспільству, значно підвищили цінність інформації, до якої мають монопольний доступ ті чи інші категорії бюрократії.

Корупція визначається як комплексне складне поняття, що охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень, як кримінально-правових, так адміністративно-правових і дисциплінарних.

З моменту проголошення незалежності України проблема визначення поняття "корупція" набула яскраво вираженого політичного характеру. Відсутність законодавчого визначення терміна "корупція" давала змогу багатьом політичним діячам та посадовим особам вести мову про те, що неефективність боротьби з корупцією в державі залежала від того, що не існувало її політичного визначення .

Основними причинами високої корупції є недосконалість політичних інститутів, які забезпечують внутрішні і зовнішні механізми заборони. Крім цього, деякі об'єктивні обставини впроваджують істотний внесок:

- Високий рівень політичної й економічної монополізації
- Цензура
- Двозначні закони. Просте, лаконічне і зрозуміле законодавство скорочує потреби у великому апараті чиновників і полегшує розуміння законів громадянами.
 - Незнання або нерозуміння законів населенням, що дозволяє посадовим особам довільно перешкоджати здійсненню бюрократичних процедур або завищувати належні виплати.
 - Залежність стандартів і принципів, що лежать в основі роботи бюрократичного апарату, від політики правлячої еліти.
 - Професійна некомпетентність бюрократії.
 - Кумівство та політичне заступництво, внаслідок чого формуються особисті стосунки (таємні домовленості), що ослабляють механізми контролю та запобігання корупції.
 - Відсутність єдності в системі виконавчої влади, тобто регулювання однієї і тієї ж діяльності різними інстанціями.
 - Нерозвинене (слабке) громадянське суспільство, внаслідок чого громадяни не мають достатнього впливу для ефективного контролю за діями законодавчої, виконавчої та судової гілок державної влади.

На сьогоднішній день невідомі методи з педагогіки та менеджменту, які б гарантували, що людина буде ідеальним чиновником [3].

Одним з дієвих радикальних способів позбавлення корупції є розпуск корумпованих органів влади

Крім розпуску органів влади, існують три підходи до зменшення корупції.

По-перше, можна посилити закони і їхнє виконання, тим самим підвищивши ризик покарання.

По-друге, можна створити економічні механізми, що дозволяють посадовим особам збільшити свої доходи, не порушуючи правила і закони.

По-третє, можна підсилити роль ринків і конкуренції, тим самим зменшивши розмір потенційного прибутку від корупції. До останнього також відноситься конкуренція у наданні державних послуг, за умови дублювання одними державними органами функцій інших органів. Більшість методів, що позитивно зарекомендували себе, відносяться до внутрішніх або зовнішніх механізмів нагляду [4].

Крім цих підходів існують ще такі способи боротьби з корупцією:

1. Перевірка електронних декларацій посадових осіб
2. Використання даних та доступ до публічної інформації для викриття корупції
3. Децентралізація та добросовісність
4. Доступ до якісної медицини
5. Викриття корупційних схем у інфраструктурі
 - а) корупція у сфері ЖКГ
 - б) моніторинг ремонтів доріг [5].

Антикорупційна політика України

1. Засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) визначаються Верховною Радою України.

2. Верховна Рада України щороку не пізніше 1 червня проводить парламентські слухання з питань ситуації щодо корупції, затверджує та оприлюднює щорічну національну доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики.

3. Антикорупційна стратегія розробляється Національним агентством на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії.

4. Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання державної програми, яка розробляється Національним агентством та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Керівники державних органів несуть персональну відповідальність за забезпечення реалізації державної програми з виконання Антикорупційної стратегії.

5. Державна програма з виконання Антикорупційної стратегії підлягає щорічному перегляду з урахуванням результатів реалізації визначених заходів, висновків та рекомендацій парламентських слухань з питань ситуації щодо корупції. (ст. 18 З-ну Про запобігання корупції)

Антикорупційні програми повинні передбачати:

1) визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми;

2) оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють;

3) заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси;

4) навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування;

5) процедури щодо моніторингу, оцінки виконання та періодичного перегляду програм;

6) інші спрямовані на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням заходи [6].

Дослідження проведене з 4 по 9 грудня 2019 року. Було опитано 2015 респондентів віком від 18 років у місті Хмельницький за вибіркою, що репрезентує доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками. Вибірка опитування будувалася як

багатоступенева, випадкова із квотним відбором респондентів на останньому етапі. Теоретична похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2% з імовірністю 0,95.

Дослідження оцінки громадянами рівня довіри до таких соціальних інститутів як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), спеціалізована антикорупційна прокуратура, національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), антикорупційний суд показує, що баланс довіри-недовіри від’ємний і становить більше 35%.

Корупція є однією з причин зниження таких ресурсів: інфраструктура, медицина, освіта, економіка. Вона має різні форми та існує в різних секторах. Таким чином, викорінення корупції повинно відбуватися на багатьох “фронтах” та вимагає переосмислення можливих шляхів трансформації.

Корупція завжди зростає, коли країна знаходиться на стадії трансформації, оскільки Україна проходить не просто стадію демократизації державного устрою, а здійснює докорінну трансформацію економічного і політичного устрою, правової і соціальної систем, то зростання рівня корупції є об’єктивною обумовленим фактором. Але визнання зростання рівня корупції об’єктивно обумовленим фактором зовсім не означає, що з нею треба примиритись. Корупція занадто дорого коштує нашій державі і народу як в матеріальному, так і в духовному вимірах. І справа не тільки у прямих втратах від корупції, які досягають десятків мільярдів доларів за рік. Не менш небезпечно те, що в суспільній свідомості вкорінюється стереотип про корупцію як етично прийнятну форму дій і «відновлення соціальної справедливості», розмивається розуміння суспільної небезпеки цього явища. Тому вивчення причин і наслідків розповсюдження корупції, систем боротьби з нею сьогодні – нагальна проблема суспільних наук.

В Україні створена в цілому достатня законодавча база для ефективної боротьби з корупцією. Вона передбачає цілий комплекс кримінально-,

адміністративно-, цивільно-правових, дисциплінарних та інших заходів, який дозволяє притягнути до того чи іншого виду відповідальності практично будь-яку посадову особу органів державної влади, що допустила те чи інше зловживання владою чи посадовим становищем.

Важливим фактором запобігання проявам корупції є вдосконалення діяльності органів по боротьбі з корупцією. Одним із головних напрямів має бути створення умов, які б обмежували безпосередній контакт з клієнтом і таким чином унеможлилювали скоєння корупційних діянь державними службовцями.

Єдина мета зусиль усіх державних органів у цьому напрямі - це забезпечення дотримання прав і свобод громадян, якнайповнішої реалізації їхніх законних інтересів, адже єдиним чинником ефективності роботи у цьому випадку є те, наскільки громадяни задоволені виконанням зобов'язань, які бере на себе держава.

Необхідно більше уваги приділяти своєчасному реагуванню на повідомлення громадян, засобів масової інформації, результати соціологічних досліджень про корупційні діяння та інші протиправні дії посадових осіб, поширеність корупції в окремих відомствах [7].

Висновок. Корупція як соціально-політичне явище виникла дуже давно, а її роль полягає у неправомірному використанні влади чи службових повноважень та пов'язаних з ними можливостей для одержання матеріальних або інших благ, пільг та інших переваг особою, яка наділена владними повноваженнями, службовцем або іншою особою. При цьому такі дії чи бездіяльність обов'язково порушують визначені та гарантовані Конституцією України права і свободи громадянина України.

Література

1. Гурзель Юлія. Корупція — негативне суспільне явище. URL: https://tern.gp.gov.ua/userfiles/Robota_Gurzel_YUlija.pdf

2. Пранаб К. Б. Корупція та розвиток: огляд проблем [Corruption and Development: A Review of Issues: Corruption and Development], Каліфорнійський університет в Берклі, Каліфорнія. Журнал економічної літератури, 2017. С. 1320-1346. URL: <https://web.archive.org/web/20090920192546/http://www.vwl.uni-mannheim.de/cicccone/Vardhan-JEL1997.pdf>
3. Дрьомов С. В., Кальниш Ю. Г., Клименко Д. Б. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / За редакцією Ю. Г. Кальниша. К.: ДП "НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupsiya-v-ukrayini.html>
4. Альберто Адес, Рафаель Ді Телла Нова економіка корупції: опитування та деякі нові результати, [The New Economics of Corruption: a Survey and Some New Results]. 1997. Випуск 3. С. 496-515. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9248.00093>
5. Способи боротьби з корупцією. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2018/five-ways-to-fight-graft.html>
6. Беззуб І. ; мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ «Антикорупційна політика в Україні» – м. Київ : Інформаційно-аналітичний бюлетень «Громадська думка», 2016. №10 (92). URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:antikoruptionsijna-politika-v-ukrajini&catid=8:golovni-temi&Itemid=350
7. Корупція. Шляхи її подолання. URL: <http://dergachirda.gov.ua/news/776>

References

1. Hurzel Yuliia. Koruptsiia — nehatyvne suspilne yavyshe. URL: https://tern.gp.gov.ua/userfiles/Robota_Gurzel_YUlija.pdf

2. Pranab K. B. Koruptsiia ta rozvytok: ohliad problem [Corruption and Development: A Review of Issues: Corruption and Development], Kaliforniiskyi universytet v Berkli, Kaliforniia. Zhurnal ekonomichnoi literatury, 2017. S. 1320-1346. URL: <https://web.archive.org/web/20090920192546/http://www.vwl.uni-mannheim.de/ciccone/Bardhan-JEL1997.pdf>
3. Dromov S. V., Kalnysh Yu. H., Klymenko D. B. Koruptsiia v Ukraini: prychny poshyrennia ta mekhanizmy protydii / Za redaktsiieiu Yu. H. Kalnysha. K.: DP "NVTs «Priorytety», 2010. 88 s. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupciya-v-ukrayini.html>
4. Alberto Ades, Rafael Di Tella Nova ekonomika koruptsii: opytuvannia ta deiaki novi rezultaty, [The New Economics of Corruption: a Survey and Some New Results]. 1997. Vypusk 3. S. 496-515. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9248.00093>
5. Sposoby borotby z koruptsiieiu. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2018/five-ways-to-fight-graft.html>
6. Bezzub I. ; mol. nauk. spivrob. NIuB NBUV «Antykoruptsiina polityka v Ukraini» – m. Kyiv : Informatsiino-analitychnyi biuletyn «Hromadska dumka», 2016. №10 (92). URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:antikoruptsijna-politika-v-ukrajini&catid=8:golovni-temi&Itemid=350
7. Koruptsiia. Shliakhy yii podolannia. URL: <http://dergachirda.gov.ua/news/776>